

Hegedűs Judit – Fekete Márta:
Korai iskolaelhagyás és a kriminalitás kapcsolata,
kezelésének lehetőségei

A tanulmány a QALL- *Végzettséget mindenkinek!* című projekt keretén belül készült.

Az Európai Bizottság támogatást nyújtott ennek a projekt költségeihez. Jelen tanulmány a szerző nézeteit tükrözi, és az Európai Bizottság nem tehető felelőssé az abban foglaltak bármilyen felhasználásért.

2014. január, Budapest

Jelen tanulmány célja, hogy az igazságszolgáltatás és a bűnmegelőzés a korai iskolaelhagyás arányának csökkentésében játszott szerepét áttekintsük. Ennek érdekében egy rövid helyzetképet adunk a kriminalitás és a korai iskolaelhagyás közti egymásra hatásról, majd kitérünk az igazságszolgáltatás és a bűnmegelőzés szerepére, az oktatási intézményekkel lehetséges együttműködésére, jó gyakorlatokra.

1. Korai iskolaelhagyás és a kriminalitás kapcsolata

A kriminalitás (főleg a fiatalkorúakra vonatkozó) okait vizsgálva a család mellett az iskola felelősségéről is szólni kell, mivel a bűnözés gyakoriságát az iskolai végzettség is befolyásolja (Vavró, 2008). Nem mindegy, hogy milyen élményeket szerzett az adott személy az iskolában, hiszen ezek nagyban befolyásolják azt, hogy mennyire lesz motivált a tanulás iránt, milyen attitűddel fordul az iskola, a társadalom felé. Világszerte elmondható, hogy az iskolázottsági szint és a bűnelkövetés között szoros kapcsolat mutatható ki (v.ö.. Weerman – Bijleveled, 2014, Jersor et al, 2008). Itt két szélsőséges csoportot szükséges megkülönböztetni: a fehérgalléros bűnözés jelenléte a magasan kvalifikált személyek között jellemző, akik rendszerint felsőfokú képzettséggel rendelkeznek. Ettől jóval magasabb az aluliskolázottak (az alapfokú képzést be nem fejezettek, vagy maximum azt elvégezték) aránya mind a fiatalkorúak, mind pedig a felnőtt korúak tekintetében. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága adatai szerint 2013. december 30-án a jogerős ítéletüket büntetés-végrehajtási intézetben töltő fogvatartottak végzettség szerinti megoszlása a következőképpen alakult:

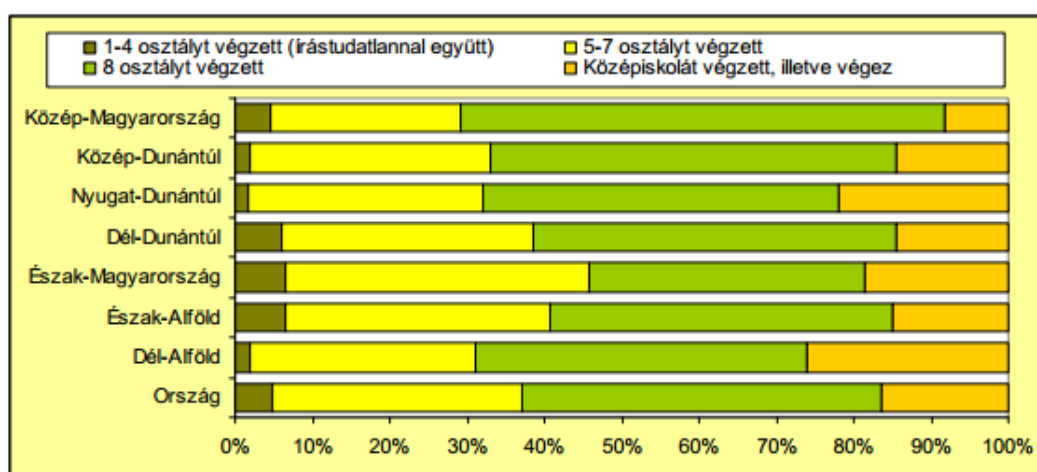
MEGNEVEZÉS	FŐ	%
Analfabéta ¹	180	1,0
Ált. iskola 8 osztály	8161	46,4
Szakmunkásképző iskola	2491	14,4
Szakközépiskola	757	4,3
Gimnázium	788	3,4
Főiskola	300	1,6
Egyetem	170	0,9
Egyéb (azok az ált. iskolások, akik még nem végezték el a 8 általánost)	4973	28
ÖSSZESEN	17811	100,00

Forrás: BVOP, 2013. december 30.

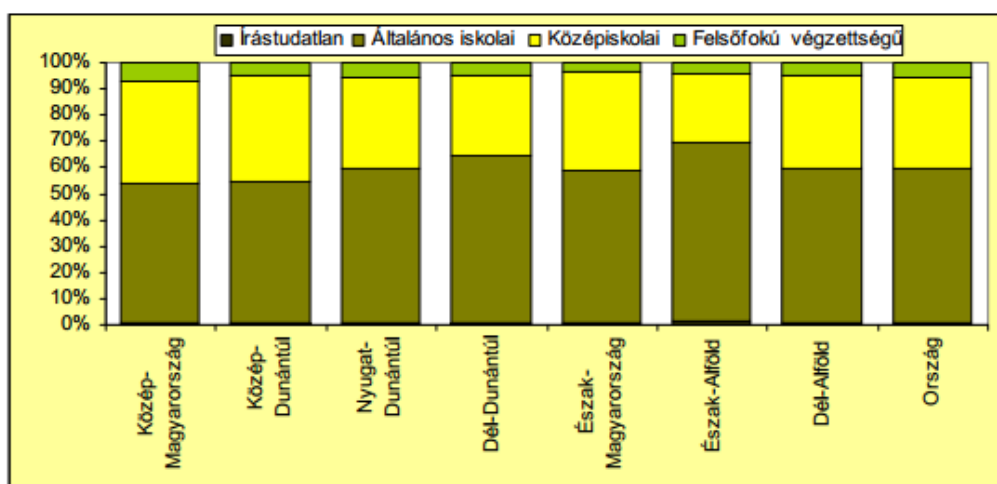
¹ A hivatalos BVOP statisztikában az analfabéta kifejezés szerepel. Ez azonban pontosításra szorul: a 8 osztályt nem végzett, jelenleg éppen nem tanulókat is idesorolták.

Az aluliskolázottság mellett a területi eltéréseket is érdemes kiemelni: egy 2007-es KSH-adat szerint a jogerősen elítélt fiatalkorú fogvatartottak körében Észak-Magyarországon, Dél-Dunántúlon és Észak-Alföldön számottevő a maximum 4 osztályt végzettek aránya, míg a felnőtt korú fogvatartottaknál nem láthatóak igazán a területi különbségek, minimális eltérés van országos szinten az alacsony iskolai végzettségűek (ezalatt a maximum 8 osztályt végzettekét értjük) tekintetében. Úgy tűnik, hogy a fiataloknál látható területi különbségek kiegyenlítődnek, egyértelműen látható, hogy a felnőtt korú jogerősen elítéltekre országosan jellemző az alacsony iskolázottság (KSH, 2008. 10. o. és 17. o.).

A jogerősen elítélt fiatalkorú bűnelkövetők megoszlása iskolázottság szerint, 2007

A jogerősen elítélt felnőttkorú bűnelkövetők megoszlása iskolai végzettség szerint, 2007

Érdekes kérdésként merül fel, hogy az alacsony iskolázottság-e az oka a bűnelkövetésnek, vagy inkább a bűnelkövetésük miatt lettek aluliskolázottak az adott

személyek (Jersor, 1991, Jersor et al, 1998)? Úgy gondoljuk, hogy ez a két terület nagyon szorosan összekapcsolódik: a fiatalok bűnelkövetőknél jól megfigyelhető, hogy inkább a kriminalizálódott csoportokba való bekerülésük okozta az iskolai lemorzsolódásukat, míg a felnőtt korúaknál az alacsony iskolázottságból adódó munkanélküliség is hozzájárult bűncselekményük elkövetéséhez. Egy Hollandiában végzett longitudinális vizsgálat érdekes összefüggésekre mutatott rá (idézi: Weerman – Bijlevelled, 2014): a kutatás elején 19. 391 főt vizsgáltak meg 400 iskolából egészen 2010/11-es évig. Egy egyedi kódot kaptak a kutatásban részt vevők, melynek segítségével követni tudták iskolai pályafutásukat (pl. ismételték-e osztályt, abbahagyták-e az iskolát stb.). Ezt az adatbázist összekapcsolták 1996 és 2010 között a kriminálstatisztikai adatbázissal: arra a következtetésre jutottak, hogy **az iskolaelhagyók, iskolai kudarcral rendelkezők nagyobb arányban követtek el bűncselekményt, mint azok, akiknek hagyományos iskolai „útvonaluk” volt.** E kutatás szerint a tulajdon elleni bűncselekmények 56%-a, a testi erőszakot elkövetők 32%-a, a droggal való visszaélők 11%-a korai iskolaelhagyók közé számítottak. Mindezek alapján kimondhatjuk, hogy **a képzettség szintje és a bűnelkövetés között magas a korreláció,** erőteljesen hatnak egymásra az alábbi tényezők: alacsony iskolai teljesítmény – korai iskolaelhagyás – kriminalizálódás.

II. A bűnelkövető korai iskolaelhagyók jellemzői

Nagyon fontos kiemelni az iskolai pályafutás alakulásában a családi szocializáció szerepét: a családi nevelés alakítja ki az iskolai tanulóval szembeni elvárásokat, a gyerek a szülő visszajelzései alapján fogja értékesnek, a jövőjét megalapozó tevékenységnek vagy pedig felesleges időtöltésnek tartani a tanulást. Nem mindegy, hogy a gyerek az iskolába lépve mennyire tudja összeegyeztetni a családjában tapasztalt normarendszert az iskola által közvetített értékekkel. Ha túl nagy szakadék van ezek között, a gyermek bizonytalanná válhat, mindez vezethet az iskolával szembeni félelmek kialakulásához. Az iskolában tapasztalt eredménytelenségek, kudarcok, a stigmák könnyen vezethetnek iskolakerüléshez, egy olyan bandához való csatlakozáshoz, amely perspektívát mutat számára, ahol jutalmazták, elismerik a fiatal tevékenységét. Rendszerint a korai iskolaelhagyók iskolai előmenetelét a „kudarcra orientáltság” jellemzi: gyakori az osztályismétlés, a tanulási részképesség-zavar, melyet nagyon gyakran nem ismernek fel. Gyakran találkozunk azzal, hogy **amikor a zárt intézeti keretek közé kerülnek a fogvatartottak, akkor derül ki, hogy**

valamilyen részképeség-zavarral rendelkeznek (diszlexia, diszkalkulia stb.), **melyet** gyakran **a nevelési-oktatási intézmények** inkább **magatartási problémaként minősítettek**, ezzel is erősítve az iskolával szembeni ellenállást.

Jól megfigyelhető, hogyha a bűnelkövető alacsony szocioökonómiai státuszú családból származott, rendszerint – gyakran spontán – szegregált iskolában folytatta tanulmányait. Ezek az iskolák rendszerint nem rendelkeztek megfelelő infrastruktúrával, nem volt megtartó erejük, szociális funkcióikat nem tudták ellátni, így a fiatalok otthonról hozott hátrányait az iskolának nem sikerült csökkenteni, sőt inkább erősítette ezeket, s ezzel is közvetve elősegítette a fiatal kriminalizálódását. A közoktatás alapvető feladatának tartjuk, hogy alkalmazkodjon „a gyermekpopuláció igen eltérő nevelhetőségéhez, és magának (t. i. iskolának – megjegyzés tőlem) kell a közoktatási rendszerén belül olyan fejlesztési feltételeket, nevelési, oktatási körülményeket biztosítania, amely az összes gyermek egyedi nevelhetőségéhez igazodik, és mindegyik gyermeknél képes megvalósítani az általános alapkövetelményeket.” (Illyés, 2000. 1. o.) Ez nagyon gyakran nem valósul meg, **az oktatásügy akarva-akaratlanul a társadalmi egyenlőtlenségeket erősíti fel.** Az iskolarendszer szelektivitása, a tanulók közötti egyenlőtlenségek növekedése, a közoktatás hátránykezelési stratégiáinak kidolgozatlansága és ebből adódó iskolai lemorzsolódás **hozzájárul a kriminalizálódáshoz.**

Az alábbi tényezők nagyban valószínűsítik a kudarcorientált iskolai életutat és ennek következményeként a lemorzsolódást (Mihály, 2009; Weerman – Bijleveled, 2014):

A korábbi iskolaévek történései, azaz:

- a tanuló húsz vagy ennél több alkalommal igazolatlanul hiányzott az iskolából az előző tanév során;
- korábban legalább egy alkalommal osztályt kellett ismételnie;
- fegyelmi problémái voltak;
- gyakran változtatott iskolát.

Személyiségi és lélektani tényezők:

- alacsony önbizalom;
- alacsony önkontroll;

- ADHD-szindróma² és tanulási nehézségek;
- az érzelmi működések problémái, például depresszió;
- korai szexuális érdeklődés és tevékenység;
- különféle abúzusok.

A családi háttérben meglévő, esetleg kohéziós problémák:

- egyszülős család;
- túlzott szülői engedékenység;
- nem megfelelő szülő-gyermek kapcsolat;
- a szülők segélyezetttek;
- a szülőknek nincs munkájuk;
- otthon nem az adott állam nyelvén (azaz nem a többségi nyelven) beszélnek;
- már korábban is volt a családban olyan, aki kimaradt az iskolából;
- a szülők maguk sem iskolázottak.

Iskolai rizikófaktorok:

- nem megfelelő fegyelmezési gyakorlat;
- túlterhelt tanszemélyzet, negatív iskolai klíma;
- a tanulók tanulási sajátosságait figyelembe nem vevő módszerek alkalmazása;
- „passzív” oktatás;
- nem megfelelően kialakított curriculum, alacsony elvárások;
- félelem az iskolai agresszió különféle megnyilvánulási formái miatt.

III. Megoldási lehetőségek, jó gyakorlatok

Az iskolai esélyegyenlőtlenségek csökkentése nem egyszerű feladat, erre már évtizedek óta többféle kísérlet történt. Hazánk is szembesült – a rendszerváltás óta egyre erőteljesebben – a hátrányos helyzetű gyermekek esélyegyenlőtlenségével. Ahogy arra a 2008-ban megjelent Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáról is rámutatott, sok gyermek kiszorult az óvodai nevelésből, az iskolák között szélsőséges különbségek alakultak ki, számos iskola szegregálódott, a szakiskolák a „problémás gyerekek” gyűjtőhelyévé váltak. Az iskolarendszer nem tudott válaszolni a társadalmi kihívásokra, és az iskolai szegregáció mellett egyre jobban láthatóvá vált az iskolák diszfunkcionális működése.

² Attention deficit hyperactivity disorder , magyarul: figyelemhiányos hiperaktivitás zavar

Joggal merül fel a kérdés: mit lehet tenni? Azt minden bizonnyal kijelenthetjük, hogy szükséges egy átfogó szabályozás, mely az iskolai lemorzsolódásra irányul: a megelőzésre, a beavatkozásra és a kompenzációra. Jelen tanulmánynak nem célja a teljes rendszer megváltoztatására irányuló törekvéseket bemutatni, csak néhány – véleményünk szerint – fontos elemet emelnénk ki.

A jogi szabályozás területén komoly vitát okozott a tankötelezettség életkori határának csökkentése. Ha a nemzetközi szakirodalmat megnézzük (Brunello – De Paola, 2013; Dessecker, 2007; Entorf – Sieger, 2010), egyértelműen megfogalmazódik, hogy a korai iskolaelhagyás kezelésének egyik legfőbb eszköze a tankötelezettség életkori határának növelése. Hazánkban jelenleg a 2011-es köznevelési törvénynek köszönhetően 16 év a tankötelezettség életkori határa, a bekövetkezett hiátust a HÍD 1 és HÍD 2 programmal igyekeznek pótolni, ám ez nem jelent kötelezettséget. Ha abból indulunk ki, hogy a korai iskolaelhagyás növeli a kriminalizálódás veszélyét, úgy **a tankötelezettség csökkentése rizikófaktoroként jelenik meg.**

A magyar kormány az EU 2020 stratégia céljainak hazai megvalósítását szolgáló **Nemzeti Reform Programjában** vállalta, hogy a **korai iskolaelhagyók arányát** az évtized végére **10%-ra csökkentse**. Ennek érdekében jelenleg kidolgozás alatt van egy stratégiai dokumentum a korai iskolaelhagyás problémájának kezelésére. E dokumentumban markáns elemként jelent meg a szektorok közötti együttműködés a prevenció, az intervenció és a kompenzáció érdekében.

Milyen válaszai vannak az iskolarendszerünknek a korai iskolaelhagyás kezelésére? 2003-ban bevezették az **Integrációs Pedagógiai Rendszert (IPR)**, amely elsősorban általános és szakiskolákat támogattak hátránykompenzációs feladataikban, illetve az integráció megvalósításában. Az IPR egyik központi eleme az iskola társadalmi és szakmai környezetében lévő szervezetekkel való együttműködés, **itt azonban az igazságszolgáltatással kapcsolatos szervek nem kaptak kiemelt szerepet.** Szintén fontos program az **Arany János Kollégiumi Szakiskolai Program, Út a szakmához program.** A sok-sok megújulást szorgalmazó törekvés közül **érdemes kiemelni a második esély iskoláinak megjelenését**, melyek azt tűzték ki célul, hogy megpróbálják elősegíteni a szociálisan hátrányos és veszélyeztetett helyzetben élő csoportok integrációját, illetve reintegrációját. Zömében a többségi oktatásból kiszoruló, újbóli iskolakezdőkre fókuszálnak, új utakat mutatva számukra. Ilyen iskolák például a Belvárosi Tanoda, Zöldkakas Líceum, a Burattino

Iskola, vagy a Dobbantó Programként megismert segítő-fejlesztő pedagógiai alapelveken nyugvó komplex program. E programok, iskolák főbb jellemzőit az alábbiakban tudjuk összefoglalni a Dobbantó Program Szakmai Koncepciója alapján:

- ✓ a célcsoport igényeire reagáló oktatási cél, stratégia
- ✓ elérhető és hozzáférhető
- ✓ rugalmas ellátás
- ✓ kompetenciaalapú fejlesztés
- ✓ fejlesztő értékelés alkalmazása
- ✓ pályaorientáció, szoros kapcsolat a munkaerőpiaccal
- ✓ partnerségen alapuló működés mind a diákokkal, mind pedig a külső partnerekkel
- ✓ kapcsolati háló erősítése

Bár kezdetben a kötelező közoktatásból kiszoruló fiatalok kaptak helyet, mára már jól megfigyelhető, hogy a második esély iskoláiban tankötelezett, illetve idősebb korosztály is megtalálható. Mind a hazai, mind pedig nemzetközi viszonylatban elmondható, hogy **a kriminalizálódott fiatalok esetében szinte az az egyedüli esély, hogy külső oktatási intézmények segítsék reintegrációjukat, a zárt intézetekben elkezdett tanulmányok folytatását.**

IV. Az igazságszolgáltatás, a rendőrség és az iskola együttműködése

A korai iskolaelhagyás kezelésében nemzetközi mintát követve hazánkban is kiemelt szerepet szánunk a szektorközi együttműködésnek. Az együttműködés sokféle formát ölthet országos, regionális, helyi és intézményi szinteken az oktatási rendszer irányításától és szerkezetétől függően. A szektorközi együttműködésen belül a gyermekvédelmi jelzőrendszerben is érintett rendvédelmi és igazságszolgáltatási szerveknek is helyet kell adnunk.

Kiemelt szerepet érdemes szánni az igazságszolgáltatásnak, a rendőrségnek, a szűkebb és tágabb értelemben vett bűnmegelőzésnek. A folyamatosan növekvő iskolai erőszak, a diákok igazolatlan hiányzásai, a deviáns viselkedési formák (pl. addikciók) stb. világszerte felhívták a figyelmet, hogy a rendvédelem és az oktatási szektor között együttműködésre van szükség. Számos példát látunk erre világszerte, az alábbi írásban néhány programot említünk meg.

Az egyik legkorábbi program az Egyesült Államokban született meg, a *School Resource Officer* (SRO), melyet 1953-ban alapítottak. A program lényege a rendőrség iskolai jelenléte, mely az iskolán belüli bűncselekmények csökkentését célozza egyrészt prevenciós programokkal, másrészt akár biztonsági ellenőrzésekkel. Ennek a programnak eredetileg az volt a célja, hogy a rendőrök „megőrizték a békességet” az iskolában annak érdekében, hogy a diákok tudjanak tanulni, a tanárok pedig tanítani. Másrészt fontos feladatként fogalmazták meg a jogszabályokkal kapcsolatos tanácsadást. Az SRO program egy ígéretes stratégiának indult, mely lehetővé teszi a közösségek és az iskolák számára azt, hogy együtt küzdjenek az iskolán belüli és kívüli bűnözéssel. A programot folyamatosan kritizálták (Brown, 2006), az egyik legkritikusabb pontként a rendőrök szerepértelmezése volt: kritizálói szerint a rendőrség egy hibrid oktatási, büntetés-végrehajtási és bűnüldöző szervként jelenik meg. Természetesen a program hívei kiemelték, hogy az SRO programok sikeresek és pozitív hatással vannak a diákok, az alkalmazottak közötti iskolai erőszakra, a fegyelmi problémák terén, sőt a rendőr mint példakép is megjelent a fiatalok körében. E program egyik kulcsfontosságú gondolata, hogy az itt részt vevő kollégák önként jelentkeznek a feladatokra, de **komoly képzésben vesznek részt**, mely a tanítás-módszertani ismereteken túl tanácsadásra, mentorálásra is felkészíti a résztvevőket. A programban részt vevő rendőrök számára biztosítják a szupervízió lehetőségét, ugyanakkor elvárják tőlük az iskolai személyzettel való szoros együttműködést.

Németországban³ tudatosan törekednek a rendőrség és az oktatási intézmények közötti kapcsolat erősítésére. 2005-ben közös állásfoglalás született a német rendőrség (DPolG) és egy nevelési egyesület (VBE) között az együttműködésre és a közös stratégia kiépítésére. E stratégia első eleme volt az iskolai bűnmegelőzési és biztonsági koncepciók kidolgozása, melyet rendőri támogatással tesznek meg. Majd ezt követően fontosnak tartották az együttműködés gyakorlati megvalósulását, így például **közös szemináriumok tartását, a tanárjelöltek bevonását a prevenciós feladatokba**. Érdekes és jól működő komplex programot alakítottak ki ugyanebben az évben Szászországban, melynek lényege az

³ Németországi programokkal kapcsolatban lásd részletesebben:
Zusammenarbeit von Schule, Polizei, Jugendhilfe URL: http://www.schulrecht-sh.de/texte/z/zusammenarbeit_schule_polizei_jugendhilfe.htm Letöltés ideje: 2014.01.20.
Kindler, W.: Zusammenarbeit Schule – Polizei URL: www.hss.de/download/Berichte/101123-24_Rede_Kindler.pdf Letöltés ideje: 2014. 01. 20.

iskolák, a rendőrség és az ügyészség közötti együttműködés volt annak reményében, hogy az iskolán belüli és kívüli **bűnelkövetést meg tudják előzni**. Ennek első lépése az volt, hogy jogi keretet adtak a rendőrség iskolai jelenlétének rendelet formájában. Az iskola, a rendőrség és az ügyészség együttműködését szorgalmazó rendelet főbb pontjai az alábbiak voltak:

- az iskolalátogatás biztonságának biztosítása
- bűnmegelőzési tevékenység
- az iskolában előforduló bűncselekmények dokumentálása

Az iskolákat és a rendőröket kölcsönösen próbálták felkészíteni a közös feladatokra, azonban kezdetben mindkét fél részéről voltak egymással szembeni fenntartások. Ennek feloldására **rendszeres találkozókat szerveztek, melynek fontos eleme volt a közös képzés**, így próbálták egymáshoz közelíteni a feleket. Az Alsó-Szászországban zajló projekt tapasztalata az volt, hogy nagyon eltérő az iskolák és az igazságszolgáltatás együttműködésének minősége.

Fontos kérdés, hogy ezek a programok mennyire hatékonyak. Az SRO hatékonyságáról helyi szinten több felmérés is készült. 1999-ben Missouriban Johnson végzett egy kérdőíves kutatást az SRO működéséről. Több területen is pozitív elmozdulásról számoltak be, így például a bandaháborúból származó iskolai konfliktusok és bűncselekmények csökkentek mind a diákok, mind az iskolai dolgozók szerint. A rendőrök arról számoltak be, hogy a róluk kialakított kép pozitív irányba változott. Johnson szerint a diákok nem úgy vélekedtek, hogy az SRO-k betolakodtak az intim szférájukba, hanem segítőként tekintettek a rendőrökre. A program sikerességét még abban látták, hogy a tanulók együttműködővé váltak a bűncselekmények bejelentésével kapcsolatban is. Ezt a kissé idillikus képet árnyalta Jackson 2002-es kutatása, amely a bevezetés nehézségeire is rámutatott. Abban azonban mindkét kutató megegyezett, hogy a fegyverhasználat, az iskolai erőszakos viselkedés csökkent, amely mindenféleképpen hozzájárul a korai iskolaelhagyással kapcsolatos preventív munka sikerességéhez⁴. Hasonlóan inkább pozitívumokat emeltek ki Kanadában is, ahol Manitoba tartományban végezték el az SRO programok hatékonyságvizsgálatát. Arra a következtetésre jutottak, hogy az SRO hatékony eszköz

⁴ http://www.grjsite.com/attachments/article/17/MS-2009-0112_Final%20for%20publication-1.pdf Letöltés ideje: 2014. 01. 27.

abban, hogy a diákok folyamatosan biztonságban érezhessék magukat, növekedjen motivációjuk és ezáltal az iskolában maradjanak. A rendőrök pozitív modellként állnak a diákok előtt e kutatás szerint. A hatékonyságot mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 2008-ban a program az északi régiókból kiterjedt a külvárosi és a déli régiókra is⁵.

Hasonló folyamat zajlott le hazánkban, amikor bevezették az iskolai bűnmegelőzési tanácsadót.

Magyarországon 2013 szeptemberétől vezették be az iskolai bűnmegelőzési tanácsadót, amely nem azonos az iskola rendőrével (Topa, 2013). A több éve az általános iskolákban működő iskola rendőre elsősorban a balesetmegelőzési program végrehajtásáért felelős, míg a tanácsadó feladatköre ennél jóval komplexebb. Az eredeti koncepció szerint nem külső kontrollként működik az iskolában, hanem egyfajta összekötő szerepet tölt be az iskola és a rendőrség között; nem az iskolában kívánatos (de nem igazán létező) segítő szakmákat (pl. gyermekvédelmi felelős, szociális munkás) akarja helyettesíteni, hanem velük együttműködve az iskolai prevenciós munkát segíteni. Bűnmegelőzési tanácsadó csak olyan bűnügyi vagy rendészeti ismeretekkel, tapasztalattal bíró tiszt, vagy nemrég nyugdíjazott senior állomány tagja lehet, aki egy 60 órás képzést elvégzett. A képzésen bűnügyi, jogi, gyermekvédelmi ismereteken túl pedagógiai, módszertani tapasztalatokra tettek szert a tanácsadói szerepkörre kijelölt rendőrök. Képzésükön törekedtek az elmélet és a gyakorlat egységének megvalósítására. Az elméleti képzésen jogi, gyermekvédelmi és pszichológiai alapismereteket közvetítettek, illetve olyan speciális témák is megjelentek, mint sajátos nevelési igényű gyermekek jellemzői. A 3 hetes képzésen megismerték a gyermekvédelmi jelzőrendszert. A gyakorlati modulnál a rendőrség minőségbiztosított intézményes bűnmegelőzési programjával, az EllenSzer Programmal ismerkedhettek meg a résztvevők. A gyakorlati képzési részbe bekapcsolódtak a rendőrségi szakértők mellett közoktatási szakértők, kommunikációs trénerek és addiktológiai ismeretekkel is rendelkező szakemberek. Alapvető elvárás a bűnmegelőzési tanácsadóktól, hogy folyamatosan képezzék magukat, az iskolai munkájukat segítő kompetenciákat fejlesszék tovább.

Az iskolai bűnmegelőzési tanácsadók munkája az új 1744/2013. (X. 17.) Kormányhatározatban megfogalmazott Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiában (továbbiakban

⁵ http://www.necrc.org/files/2009/NECRC_winter09.pdf - Letöltés ideje: 2014. 01. 27.

Stratégia) is kiemelten jelentkezik. Azon túl, hogy a tanácsadók munkája a Stratégiában is nevesítve van, ha megvizsgáljuk a megfogalmazott prioritásokat és beavatkozási területeket, egyrészt észrevehetjük, hogy szükség van a megvalósításhoz függetlenített bűnmegelőzési szakemberekre iskolai szintén, másrészt körvonalazódik az az irány, amerre a tanácsadói munkának mozdulnia kell: együttműködő partnerként segíteni az iskola bűnmegelőzési munkáját. Csak kivonatosan említünk meg olyan – a bűnmegelőzési tanácsadónak szánt – feladatköröket, célokat, irányokat, melyeket a Stratégia rögzít a gyermek- és ifjúságvédelem prioritásán belül:

- ✓ gyermekek, fiatalok szabálytudatának növelése, oktatás során jogszabályi ismereteik bővítése, kockázatok felismerése;
- ✓ iskolai prevenciós tematikus programok működtetése
- ✓ pedagógusok továbbképzése bűnmegelőzés terén
- ✓ szabadidős programok: pld. filmklubok megszervezése (de van lehetőség szakmai gyakorlatra a polgárőrségnél is, valamint születnek pályázatok, melyekre pályamunkákat készíthetnek a diákok)
- ✓ módszertani útmutató elkészítése iskolai csellengés, erőszak megelőzésére
- ✓ családi napok, iskolanapok rendezvényeinek programjába integrálni kell a bűnmegelőzést helyi kapitányság, civilek, társszervek együttműködésével
- ✓ bűnmegelőzési gyakorlatok összegyűjtése és adaptálása
- ✓ gyermektáborokban aktív bűnmegelőzési részvétel akár rendőrség részéről
- ✓ hátrányos helyzetű diákok részére integráló programok rendőrség részéről is
- ✓ biztonságos internethasználat
- ✓ kortársképzés
- ✓ élménypedagógia iskolai szintén, táborokban
- ✓ rendőrségi szóróanyagok készítése
- ✓ bűnmegelőzési hálózat kiépítése, melynek központi magja az iskola és a rendőrség
- ✓ iskola környékén szórakozóhelyek, italkimérések ellenőrzése, csoportképző helyek, gócpontok vizsgálata.

Országosan jelenleg 100 tanácsadó dolgozik 14 év feletti gyermekeket oktató iskolákban, Budapesten ebből 16 fő. Közel 200 intézményben indult el a program, ebből 46 iskola Budapesten található. Az ORFK tájékoztatása szerint az iskolák a Klebelsberg

Intézményfenntartó Központon keresztül kérhették a bűnmegelőzési tanácsadót, illetve a KLIK jelölhette ki az intézményeket, nem pedig a rendőrség kötelezte őket arra, hogy igénybe vegyék ezt a szolgáltatást. Egy bűnmegelőzési tanácsadó általában 3 iskolával tart kapcsolatot együttműködési megállapodás alapján, melyet az iskola, a tankerületi igazgatóság és az illetékes rendőrkapitányság között kötnek meg. A tanácsadó a munkáját külön elkészített parancs, munkaköri leírás, valamint területi egység és iskola felé leadott és egyeztetett munkaterv alapján látja el. A tanácsadók a területi szervnél működő bűnmegelőzési egység koordinációja mellett dolgoznak. Folyamatos egyeztetések mellett, havonta beszámolnak írásban munkájukról, a helyi kapitányság felé rendszeresen szóban jelentést adnak, valamint az Intézkedési Tervben rögzítettek szerint rendszeres jelleggel értékelik iskolaigazgatóval és kapitányságvezetővel közösen az eredményességet, a megállapodásban foglaltak megvalósulását.

A program fogadtatása nem volt felhőtlen, erőteljesen kritikaként fogalmazódott meg, hogy az iskolán belüli problémák megoldása nem rendészeti feladat, a rendőr nem veheti át a pedagógusok fegyelmező funkcióját. Ugyanakkor egy-két jó gyakorlatról tudunk, például Budapesten a Mándy Iván Szakképző Iskolában, vagy Győrött. **Az iskolai bűnmegelőzési tanácsadói rendszer és az oktatási intézmények közötti kapcsolat erősítése, egymáshoz közelítése elengedhetetlen feladata mindkét ágazatnak.**

Eddig kiemelten a rendőrséggel foglalkoztunk, de nem szabad elfeledkezni az igazságszolgáltatás más szereplőiről sem. Több programban egyfajta mellékszereplőként fogalmazták meg az ügyészség szerepét, például Szászországban az ügyészség legfontosabb feladata az volt, hogy árnyalt képet adjon az elkövetőkről és az áldozatokról az iskolában dolgozók és tanulók számára, illetve kölcsönösen tájékoztassák egymást az adott intézmény tanulói által elkövetett bűncselekményről. Hasonlóan viszonylag szűk a bíróságok feladatköre: alapvetően a jogtudatosságra való nevelésben látják szerepüket. Üdítő kivételt képez a Jogról közérthetően program, angolul *Street Law*, melyet rendszerint joghallgatók tartanak. A program célja, hogy iskolákban interaktív foglalkozás keretei között elősegítsék a diákok jogtudatosságát, bevezessék őket a jogi és kritikus gondolkodásba. Ez a program 1972-ben született, kézikönyv és médiaanyag is kapcsolódik hozzá. A Street Law program oktatóit szintén felkészítik a feladatokra, mely segítségével képessé válnak arra, hogy az osztálytermi folyamatokat értelmezni tudják, szem előtt tartásuk az interaktivitást, valamint a

joggal szembeni negatív attitűdöket csökkentsék. E program hatékonyságának szintén alapvető feltétele, hogy folyamatosan kapcsolatba legyenek az adott iskola, intézmény munkatársaival.

Magyarországon a Jogklinika és a Street Law Oktatási és Kutatási Alapítvány 1999-ben az ELTE ÁJK-n indította be először a Street Law programot, melynek mottója „Beszéljünk a jogról közérthetően”. Ennek fényében jogász hallgatók Kövér Ágnes által szerkesztett kézikönyv segítségével jogi ismereteket oktatnak általában középiskolás korosztálynak. Az ELTE mintájára a többi jogi egyetem is bekapcsolódott a Street Law programba. E program jelentősége két szempontból is igen fontos: nemcsak a diákok jogtudatosságának fejlesztése miatt, hanem a később igazságszolgáltatásban elhelyezkedők nyitottságát is megalapozhatja a nevelési-oktatási intézményekben zajló prevenció irányába.

V. Összegzés, javaslatok

Ahogy láttuk, **a korai iskolaelhagyás és kriminalizálódás szorosan összekapcsolódik**: hazai és nemzetközi kutatások alapján elmondható, hogy minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik az egyén, annál nagyobb a rizikófaktor a bűnelkövetésre. Ezt megelőzendő több területen van fontos dolgunk: az egyik legfontosabb azon iskolai klíma megteremtése, melyben a korai iskolaelhagyás szempontjából veszélyeztetett csoportot hatékonyan tudjuk támogatni. Az iskolai élet minőségével kapcsolatban mind a gyerekek, mind pedig a tanárok tekintetében érdemes átgondolni az alábbi szempontokat (Szabó – Lőrinci, 1998):

- Milyen az iskolához való viszonya?
- Mennyire jelenik meg a teljesítménykényszer és az ebből fakadó szorongás?
- Mennyire elégedett munkájával?
- Milyen mértékű a tanulási motivációja? (gyerekek esetében)
- Milyen pedagógiai attitűdök jellemzik? (pedagógus esetében)
- Mi jellemző az énképére, önbecsülésére?
- Milyen konfliktuskezelési stratégiákkal rendelkeznek?

E szempontok elemzése is elengedhetetlen ahhoz, hogy intézményi szinten feltárjuk az iskolaelhagyás okait.

Mára már elfogadott, hogy a problémák megelőzésére, kezelésére **elengedhetetlen az együttműködés**. Hazánkban 1997 óta, a gyermekvédelmi törvény megjelenésével kimondták a jelzőrendszeri tagok együttműködésének kötelezettségét. A jelzőrendszeri tagok között az oktatási-nevelési intézmény és a hatóságok (rendőrség, bíróság, ügyészség) is szerepelnek, tehát a kooperáció jogi feltételei adottak, sőt elvártak. Bár ezt gyengíti az a tény, hogy jelenleg az iskolában nem kötelező a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős alkalmazása, így az együttműködés egyik legfontosabb feltétele hiányzik a rendszerből. További rendszerszintű problémakörökre nem térünk ki, inkább olyan javaslatokat fogalmazunk meg, amelyek a jelenlegi keretek között az oktatási-nevelési intézmény és a hatóságok közötti együttműködést elősegíthetik:

- Az iskola bűnmegelőzési szakemberekkel (pl. iskolai bűnmegelőzési tanácsadó, önkormányzat, helyi civil szervezetek képviselői) diagnosztizálja azokat a lehetséges rizikófaktorokat intézményében, amelyek a korai iskolaelhagyást, a kriminalizálódást elősegíthetik – vegye itt igénybe a hatóságok (pl. ügyészség, rendőrség) statisztikai adatait⁶.
- A diagnosztika alapján dolgozza ki a korai iskolaelhagyásra, a bűnmegelőzési munkára vonatkozó stratégiát intézményi szinten, ebben kölcsönös egyeztetést követően tudatosítsa a hatóságok feladatait, kompetenciáit az iskolai életben, valamint a lehetséges együttműködő partnereket.
- Készüljenek tájékoztató anyagok mind a szülőknek, mind a diákoknak a hatóságok segítő tevékenységéről, illetve a hatóságok készítsenek információs anyagokat munkájukról – ezen dokumentumok mindkét fél részvételével készüljenek és elektronikusan (honlap, közösségi oldalak) is elérhetőek legyenek. A tájékoztató anyag nyelvezete alkalmazkodjon a diákok, szülők sajátosságaihoz.
- A pedagógusok alap- és továbbképzésénél jelenjenek meg akár intézményi szinten a bűnmegelőzési ismeretek, melyek oktatásába rendőrségi kollégákat, jogászokat is vonjanak be.
- Az intézmény ismerje meg a létező kortárssegítő programokat, dolgozza át saját igényeinek megfelelően, működtesse azokat. E feladat elvégzésébe

⁶ Ezek elérhetőek az adott település hivatalos szerveinél, országos szinten pedig a KSH oldalán.

vonja be a civil szervezeteket, pedagógiai szakmai szolgálatokat és a hatóságok képviselőit. Legyen folyamatos esetmegbeszélés, szakmai egyeztetés az intézmény és a hatóság között.

- Ajánlott egy pedagógus kolléga – jó esetben a gyermekvédelmi felelős – kijelölése a kapcsolattartásra.
- Végezzenek a pedagógusok körében igényfelmérést a témákról és a problémákról.
- Az oktatási intézmények szervezzenek közös programokat a hatóságokkal mind a diákok, mind a családok, az iskolai közösség részére. A programok célja egymás megismerése, az egymással szembeni előítéletek csökkentése.
- Az intézményekben zajló bűnmegelőzési munka fejlesztését segítő készüljenek kutatások, majd annak alapján fogalmazzanak meg fejlesztési terveket.

VI. Szakirodalom

Az ismertté vált bűncselekmények és elkövetőik Magyarországon. KSH, Miskolc, 2008.

Brunello, G. – De Paola M. (2013): The Costs of Early School Leaving in Europe. European Commission.

Dessecker, A. (Hrsg. 2007): Jugendarbeitslosigkeit und Kriminalität. Wiesbaden.

Entorf, H. – Sieger, Ph. (2010): Unzureichende Bildung: Folgekosten durch Kriminalität. Bertelsmann Stiftung.

Fazekas Károly – Köllő János – Varga Júlia (szerk.) (2008): Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért, 2008. eCostAt, Budapest.

Finn, P. – Townsend, M. et al (eds.) (2003) A Guide to Developing, Maintaining and Succeeding With Your School Resource Officer Program. Practices from the Field of Law Enforcement and School Administration. Abt Associates Inc.

HELYZETELEMZÉS és további kutatásra javasolt irányok a korai iskolaelhagyás problémájának hatékony kezelése érdekében. Készült a QALL –Végzettséget mindenkinek! című Európai Bizottság által támogatott projekt keretében, 2013.

Illyés Sándor (2000): Rendszerfunkciók és hátrányos helyzet. In: Hoffmann Rózsa (szerk.): *A közoktatás szerepe a hátrány, kudarc, leszakadás megelőzésében leküzdésében OM-OKT.* Letöltés ideje: 2014. január 14. <http://www.oki.hu/cikk.asp?Kod=ovodai-barnane-egyesi.html>

Kriminalität im Schulkontext - neue Wege der Zusammenarbeit zwischen Schule, Polizei und Staatsanwaltschaft aus Sicht der niedersächsischen Polizei – Hannover, 2005.

Mihály Ildikó (2009): „A csendes járvány. Új Pedagógiai Szemle, 4. sz. URL: <http://www.ofi.hu/tudastar/mihaly-ildiko-csendes> Letöltés ideje: 2014. 01. 20.

Szabó Éva – Lőrinczi János (1998): Az iskola légkörének lehetséges pszichológiai mutatói. Magyar Pedagógia, 3. szám 211-229.

Topa Zoltán (2013): Az iskolai bűnmegelőzési tanácsadó. (Kézirat)

Traag, T. – Marie, O. – van der Velden, R. (2014) The relationship between school performance, delinquency and early school leaving. In: Weerman, F. – Bijleveld, K. (eds.) *Criminal Behaviour from School to the Workplace. Untangling the Complex Relations Between Employment, Education and Crime.* New York: Routledge. 40-49.